

Мовчан Роман Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
(Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Душевська Олена Вікторівна,

аспірантка кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
(Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1262-5993>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ІНФОРМАЦІЙНО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

У статті здійснено критичне осмислення актуальної практики притягнення до кримінальної відповідальності за інформаційно-ідеологічний колабораціонізм (ч. 1, ч. 3, ч. 6 ст. 111-1 Кримінального кодексу України), унаслідок чого виявлено основні наявні проблеми в розглядуваній сфері, а також розроблено науково обґрунтовані рекомендації, спрямовані на їх усунення, як щодо вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства, так і реалізації останніх у практичній діяльності судових та правоохоронних органів.

Ключові слова: інформаційно-ідеологічний (ідеологічний та культурно-освітній) колабораціонізм, пособництво державі-агресору, тимчасово окупована територія, виправдовування/заперечення держави-агресора, збройна агресія, воєнний стан, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, санкції (покарання).

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року російська федерація (далі – рф) відкрито напала на Україну та окупувала значну частину її території. Одним із численних негативних наслідків цієї трагічної події став цілком природний у таких умовах сплеск злочинів проти національної безпеки України. Красномовніше за інше істинність цього факту підтверджують такі статистичні дані Офісу Генерального прокурора: якщо в передуючі широкомасштабному вторгненню 2020 та 2021 роки в нашій державі було обліковано «лише» 414 та 520 злочинів розглядуваної категорії, відповідно, то вже у 2022 р. такий показник становив 17 422, у 2023 р. – 6270, а в 2024 р. – 5998 випадків, відповідно.

При цьому, якщо ми більш детально проаналізуємо відповідні показники лише двох останніх воєнних років, то помітимо, що:

– по-перше, з-поміж деліктів розглядуваної категорії стабільним «лідером» – причому з великим «запасом» – за усіма ключовими кількісними показниками залишається передбачена ст. 111-1 Кримінального ко-

дексу України (далі – КК) колабораційна діяльність. Так, у 2023 р. за вказаною статтею було відкрито 3207 кримінальних проваджень, підозру вручено 1305 особам, 984 справи направлено до суду, що у відсотковому співвідношенні становило більше половини (51,1%, 57,3% та 58,8% відповідно) від аналогічних кількісних параметрів усіх злочинів проти основ національної безпеки України. Стабільно високими ці цифри залишились і в 2024 р., в якому за ст. 111-1 КК було відкрито 2420 кримінальних проваджень, підозру вручено 1148 особам, 854 справ направлено до суду (40,3%, 46,3% та 49,3% від усіх злочинів, консолідованих у межах розділу I Особливої частини КК, відповідно);

– по-друге, вже серед передбачених ст. 111-1 КК різновидів колаборантства найбільш поширеним на практиці є так званий *інформаційно-ідеологічний* (або ж *ідеологічний та культурно-освітній*)¹

¹ Детальніше про різновиди колабораціонізму, які, на нашу думку, мають включатися до цієї групи, а також про інші теоретичні підходи щодо назви відповідної групи посягань, йтиметься далі.

колабораціонізм, відповідальність за який регламентовано частинами 1, 3 та 6 розглядуваної норми [1, с. 382, 398].

Водночас варто зауважити, що процес застосування відповідних кримінально-правових приписів характеризується неабиякою суперечливістю і наявністю великої кількості помилок. Та обставина, що ні українськими науковцями, ні судовою практикою й досі не була вироблена уніфікована позиція щодо багатьох злободенних питань кваліфікації, дає змогу стверджувати, що натеper конструкція досліджуваних норм про інформаційно-ідеологічний колабораціонізм має численні недоліки, які мають бути усунені під час подальшого законотворення. Надійним фундаментом для цього можуть і повинні стати напрацювання кримінально-правової науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на відносну новизну ст. 111-1 КК, вітчизняна правова доктрина може похизуватися наявністю принаймні декількох монографічних досліджень і цілої низки ґрунтовних фахових статей, які присвячено проблемам кримінальної відповідальності за колабораціонізм. Зокрема, йдеться про праці Н. Антонюк, В. Батиргареєвої, Ю. Бауліна, М. Бондаренко, В. Бурдіна, Ю. Василенко, І. Вишневської, І. Гловюк, М. Голінки, О. Горпинюк, І. Давидович, О. Дудорова, Д. Євтєєвої, З. Загинеї-Заболотенко, О. Зайцева, О. Книженко, І. Козича, Ю. Коломієць, О. Кравчука, В. Кубальського, В. Кузнецова, А. Лапкіна, Р. Левадного, А. Лігуна, О. Маріна, І. Медичького, Т. Михайліченко, В. Навроцького, А. Нерсесяна, Н. Нетеси, К. Новикової, А. Орлеана, Ю. Орлова, О. Острогляда, В. Павликівського, Є. Письменського, Ю. Пономаренка, М. Сийпюкі, Н. Симоненко, О. Тананакіна, П. Фріса, М. Хавронюка, С. Харитонова, Н. Шульженко, І. Яковюка, Т. Яниської, А. Яценка та деяких інших. Попри констатовану дослідницьку активність, у кримінально-правовій науці й досі не було сформовано уніфіковану позицію з приводу розв'язання низки злободенних питань кваліфікації та шляхів удосконалення ст. 111-1 КК.

Тож **метою статті** є критичне осмислення актуальної практики притягнення до кримінальної відповідальності за інформаційно-ідеологічний колабораціонізм, унаслідок чого має бути виявлено основні наявні проблеми в розглядуваній сфері, а також розроблено науково обґрунтовані рекомендації, спрямовані на їх усунення, як щодо вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства, так і реалізації останніх у практичній діяльності судових та правоохоронних органів.

Пристаupаючи до **викладу основного матеріалу**, відразу варто зазначити, що, зважаючи на масштабність наявних у відповідній царині проблем, провести повний та всебічний розгляд усіх їх багатограних різновидів у межах однієї наукової статті не уявляється можливим. Навіть більше: з урахуванням згаданих вище вагомих здобутків інших представників вітчизняної кримінально-правової доктрини, зокрема, факту відносно нещодавнього опублікування двох присвячених проблемам кримінальної відповідальності за колабораціонізм комплексних, без перебільшення, глибоких та фундаментальних монографічних праць, одна з яких належить перу Є. Письменського [2], а інша – колективу авторів на чолі з М. Рубашенком [1], проведення таких наскрізних досліджень в якійсь мірі є навіть таким, що позбавлене практичного та теоретичного сенсу.

З огляду на це в представлений роботі ми вирішили сфокусуватися лише на тих правотворчих та правоза-

стосовних проблемах кримінальної відповідальності за інформаційно-ідеологічний колабораціонізм, які, з одного боку, видаються нам найбільш значущими, тобто такими, наявність яких справляє максимально негативний вплив на стан кримінально-правової протидії відповідним суспільно небезпечним проявам, а з іншого – є малодослідженими українськими науковцями або стосовно вирішення яких і досі не була вироблена навіть більш-менш уніфікована позиція.

Проблема № 1. Відсутність у ст. 111-1 КК згадування про окремі форми інформаційно-ідеологічного колабораціонізму.

На сторінках вітчизняної юридичної літератури можна зустріти досить різноманітні підходи щодо назв та класифікації форм колабораційної діяльності, відповідальність за які передбачена в частинах 1, 3 та 6 ст. 111-1 КК.

Беручи за основу критерій об'єктивних ознак, О. Зайцев, М. Рубашенко та І. Яковюк поділяють ці форми колаборантства на два окремі види: *інформаційне* (ч. 1 та ч. 6 ст. 111-1 КК) та *освітнє* (ч. 3 ст. 111-1 КК) [1, с. 128].

Натомість Н. Нетеса та О. Марін в позначенні відповідних форм колабораційної діяльності оперують єдиним поняттям *інформаційний колабораціонізм (інформаційне співробітництво)* [3; 4, с. 225–226].

Загалом, ми не вбачаємо жодних проблем та вважаємо цілком виправданою вказівку в назві розглядуваної форми колабораціонізму на «інформаційний» характер відповідної співпраці. Водночас хотілося б нагадати, що в ч. 1 та ч. 6 ст. 111-1 КК вказується не просто на «публічні заклики» чи «інформаційну співпрацю з ворогом», а робиться акцент на тому, що метою таких закликів/співпраці є підтримка держави-агресора; а, наприклад, у ч. 3 вживається такий промовистий термін, як «пропаганда».

Зважаючи на це, вочевидь, має рацію та є більш точним І. Козич, який:

– по-перше, зазначає, що зміст відповідного різновиду колабораціонізму полягає не лише в різноманітній інформаційній співпраці з ворогом (як слушно зазначає Н. Нетеса – це будь-які прояви циркуляції інформації на шкоду національній безпеці України [4, с. 223]), а й у поширенні *ідеологічних* наративів окупаційної влади;

– по-друге, виправдано називає таке колаборантство не просто *інформаційним*, а *інформаційно-ідеологічним*, при цьому поділяючи його на культурно-освітній, медійний колабораціонізм тощо [5, с. 208].

Схожу позицію займає Є. Письменський, який, проте, в позначенні досліджуваної форми колабораціонізму говорить не лише про *ідеологічне*, але й про *культурно-освітнє* колаборантство, які далі поділяє на: 1) колабораційну діяльність в інформаційній (ч. 1 та ч. 6 ст. 111-1 КК) та 2) освітній (ч. 3 ст. 111-1 КК) сферах [6, с. 38]².

Попри різне словесне вираження, обидва зазначені поняття (звороти), в яких вживається термін «ідеологічний», фактично в однаковій мірі доволі вдало відображають загальний зміст відповідних форм колабораційної діяльності. Відмінність полягає лише в тому, що використання терміна «інформаційно-ідеологічний» більшою мірою вказує лише на характер, тоді як словосполучення «ідеологічний та культурно-освітний колабораціонізм» дає уявлення ще й про одну зі сфер (освітню) відповідного колаборантства. А тому надалі

² У відповідному контексті про культурно-освітній та духовний складники згадують і деякі інші автори [7, с. 26; 8].

ми будемо одночасно послуговуватись обома зазначеними лексемами.

На нашу думку, доволі очевидно, що поширення відповідних ідеологічних наративів окупаційної влади може відбуватися за допомогою проведення найрізноманітніших заходів: інформаційних, культурних, освітніх, спортивних тощо. Водночас, якщо ми уважно проаналізуємо ст. 111-1 КК, то помітимо, що в ній чомусь вказано лише на освітні (ч. 3) та інформаційні (ч. 6)³ і при цьому не згадується про проведення заходів культурного та спортивного характеру.

Звісно, можна апелювати до того, що передбачене ч. 6 ст. 111-1 КК здійснення інформаційної діяльності у співпраці з ворогом охоплює й будь-які заходи, на яких відбувається поширення відповідних наративів, зокрема і спортивні та культурні. Однак, відповідаючи на такі потенційні застереження, як контраргумент можемо зазначити, що той зміст, який законодавцем був закладений у вживанні в ч. 6 ст. 111-1 КК поняття «інформаційна діяльність» (створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації (п. 3 примітки до ст. 111-1 КК)), спонукає до висновку про необхідність кваліфікації за цією нормою дещо інших проявів.

Небезпідставність висловлених суджень підтверджується і результатами проведеного іншими дослідниками аналізу практики застосування ч. 6 ст. 111-1 КК. Так, за даними Н. Нетеси, найчастіше за цією нормою в частині здійснення інформаційної діяльності кваліфікуються: адміністрування сайтів, які просувають наративи російської пропаганди; підготовка та розміщення в соцмережах із необмеженим доступом статей та інших матеріалів на підтримку держави-агресора; діяльність головних редакторів, редакторів, військових кореспондентів та журналістів окупаційних друкованих та онлайн-медіа; активна участь в інтерв'ю російських пропагандистських медіавидань представників незаконних органів влади на окупованих територіях тощо [4, с. 229].

Подібна інформація лунає і з вуст М. Рубашенка. Зокрема, провівши повний та всебічний аналіз релевантної практики, вчений констатував, що карана за ч. 6 ст. 111-1 КК інформаційна діяльність мала такі прояви: надання інтерв'ю пропагандистського змісту державним телеканалам рф; поширення публікацій у мережі Інтернет; створення мережі облікових записів, в яких поширювалися пропагандистські матеріали; розроблення концепції інформаційної політики як складника політики держави-агресора з окупації територій та утримання окупованих територій; пропагандистська діяльність окупаційного голови Духовного управління мусульман Криму; виконання функцій генерального директора пропагандистської телерадіокомпанії або редактора друкованих ЗМІ; координація роботи ЗМІ на посаді в окупаційній адміністрації з поширенням пропагандистських матеріалів у мережі Інтернет; створення пропагандистських матеріалів на замовлення; виготовлення листівок з літерою «Z» та передача їх міністерству оборони рф для подальшого поширення з метою підтримки військових держави-агресора тощо [1, с. 399–400]. Як бачимо, з наведених правознавцем фактів лише один (пропагандистська діяльність окупаційного голови Духовного управління мусульман

Криму) може – і то опосередковано – вважатися прикладом здійснення культурних заходів.

Зважаючи, з одного боку, на очевидну суспільну небезпеку проведення спортивних та культурних заходів ідеологічного характеру, а, з іншого, – на те, що вони не можуть кваліфікуватися за жодною з частин ст. 111-1 КК (якщо не використовувати поширювальне тлумачення відповідних приписів), на практиці кримінально-правове оцінювання відповідних проявів найчастіше вимушено здійснюється за іншою нормою кримінального закону – присвяченою пособництву державі-агресору ст. 111-2 КК.

Наприклад, одним із судів було встановлено, що *Особа-1*, діючи з метою впровадження та реалізації політики держави-агресора з насадження, популяризації та збереження загальноросійської культурної ідентичності та укріплення традиційних російських духовно-моральних цінностей, посилення впливу моделі «русского мира» на тимчасово-окупованій території (далі – ТОТ) Луганської області, метою якого є забезпечення культурної інтеграції з державою-агресором, у період часу з 19 серпня 2022 р. по 1 березня 2023 р. забезпечила реалізацію проєкту «Наши Традиции» шляхом його організації та надання приміщення очолюваного нею музею для проведення серії виставок, які підготовлені міністерством культури рф та «Музеем Победы». Така поведінка представниками *Феміди* була визнана підтримкою та реалізацією рішень і дій держави-агресора та окупаційної адміністрації, вчиненими на шкоду державній безпеці України, та, як наслідок, кваліфікована за ст. 111-2 КК [9].

Не лише аналогічну кваліфікацію, а й навіть ідентичне покарання (11 років позбавлення волі) отримали і дії *Особи-2*, який, виконуючи обов'язки директора стадіону «Спартак» м. Куп'янська Харківської області, під час окупації цього міста організовував та контролював проведення футбольних матчів, змагань на прилежній території стадіону, проводив культурно-масові заходи спортивного спрямовування з елементами пропагандистського спрямовування [10].

Наведені приклади демонструють, що натеper склалась парадоксальна та загалом неприпустима ситуація, коли однотипна поведінка, яка виявляється в проведенні ідеологічно-пропагандистських заходів, отримує абсолютно різну кримінально-правову оцінку залежно від конкретного їх різновиду: якщо це суто інформаційні заходи, то вона кваліфікується за ч. 6 ст. 111-1 КК; натомість у випадку, коли мають місце спортивні або культурні заходи – уже за ст. 111-2 КК.

Ще раз підкреслимо, що основною детермінантою виникнення цієї проблеми є відсутність вказівки у ст. 111-1 КК на ідеологічні заходи принаймні культурного та спортивного характеру (поруч із політичними та інформаційними), яка має з'явитись у процесі вдосконалення кримінального законодавства. Що ж до ст. 111-2 КК, то з метою усунення колізійності відповідних норм вона, на нашу думку, має бути вилучена⁴.

Проблема № 2. Диспропорційність і нелогічність санкцій, передбачених за вчинення окремих різновидів інформаційно-ідеологічного колабораціонізму.

Вище було продемонстровано, що різні прояви інформаційно-ідеологічного колабораціонізму караються або ж за ч. 6 ст. 111-1 КК (інформаційні заходи), або ж за ст. 111-2 КК (культурні та спортивні заходи).

³ Як ми пам'ятаємо, поруч з інформаційними в ч. 6 ст. 111-1 КК згадуються і політичні заходи. Однак з огляду на їх явно відмінний характер такі заходи науковцями виправдано включаються до іншої групи колаборантства – політичного, а тому в цій статті вони аналізуються не будуть.

⁴ Про інші аргументи на користь такої ідеї див. наступну працю [11].

Водночас варто визнати, що гострота позначеної проблеми диференційованої кримінально-правової оцінки відповідних діянь дещо нівелюється через те, що санкціями цих норм передбачено ідентичне основне покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років.

Однак ми пам'ятаємо, що, крім названих, одним з інших різновидів інформаційно-ідеологічного колабораціонізму є і так званий «освітній» колабораціонізм, передбачений ч. 3 ст. 111-1 КК, найбільш суворим покаранням за вчинення якого є позбавлення волі строком лише на 3 роки.

Зважаючи на це, виникає питання: а чим саме викликана продемонстрована градація, а точніше – кричуща диспропорція у відповідальності за різні прояви інформаційно-ідеологічного колабораціонізму, коли проведення тих-таки інформаційних чи культурно-спортивних заходів карається позбавленням волі на строк від 10 до 12 років (ч. 6 ст. 111-1 або ст. 111-2 КК), тоді як особі, яка провела вже пропагандистські освітні заходи або впроваджувала стандарти освіти держави-агресора в закладах освіти, в найгіршому для неї випадку загрожує основне покарання у виді позбавлення волі на строк лише до 3 років (ч. 3 ст. 111-1 КК)?

Для більш наочної ілюстрації сказаного продемонструємо таблицю 1, в якій зазначено реальні, зокрема і вже цитовані вище, практичні приклади того, які прояви інформаційно-ідеологічного колабораціонізму кваліфікуються за трьома згаданими кримінально-правовими нормами і які покарання за них призначаються.

Аналізуючи наведену інформацію, виникає чергове питання, яке, вочевидь, носить риторичний характер: невже дії осіб, котрі здійснювали пропагандистські заходи в школі і за особистою вказівкою яких на всіх урочистостях закладу освіти завжди лунає гімн та піднімається прапор рф, або які вилучили українську мову та всі українознавчі дисципліни зі шкільної програми, є, якщо перевести в арифметичну площину, в 3–3,5 рази менш небезпечними за дії осіб, котрі організовували проведення футбольного матчу або музейних виставок ідеологічного характеру, чи ж надавали пропагандистські інтерв'ю або виготовляли відповідні листівки?

З огляду на вищезазначене очевидно є необхідність узгодження санкцій, передбачених за вчинення окремих різновидів інформаційно-ідеологічного (ідео-

логічного та культурно-освітнього) колабораціонізму, результатом чого має стати усунення наявної сьогодні нічим не виправданої різкої диференціації (дисбалансу, диспропорційності) у караності діянь, яким притаманний домірний ступінь та характер суспільної небезпечності.

Як додатковий аргумент на користь цієї пропозиції варто вказати і на підхід розробників проекту КК, які в ст. 9.1.6 останнього уніфікували відповідальність (злочини 3-го ступеня) за всі різновиди колабораціонізму, зокрема, і за:

– організацію чи проведення заходів політичного характеру щодо реалізації або підтримки рішень чи дій держави-агресора, або активну участь у такому заході (п. 2);

– впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти (п. 3);

– здійснення інформаційної діяльності (п. 4) [17].

Торкнувшись покарань, передбачених за вчинення окремих різновидів інформаційно-ідеологічного колабораціонізму, ми, звичайно, не могли оминати своєю увагою і добре відому проблему конструювання санкцій ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК. Нагадаємо, що в останніх указано лише на один безальтернативний вид покарання, який зазвичай передбачається лише в кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом, – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.

У зв'язку із цим ще влітку 2022 р. один з авторів цих рядків ставив питання: а як бути з покаранням осіб, які не займають певної посади і не займаються певною діяльністю? Причому, ознайомившись із уже наявними на той момент вироями відносно суб'єктів, які були визнані винними у вчиненні делікту, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК, зазначалось, що на практиці превалюють саме такі випадки, адже із шести притягнутих до кримінальної відповідальності осіб п'ять були непрацюючими або ж пенсіонерами [18, с. 57–58].

На думку М. Хавронока, у таких випадках суд може встановити відповідну заборону «на майбутнє» – не обіймати певної посади і не займатися певною діяльністю протягом установленого судом строку [19].

Водночас, навіть визнаючи таку можливість, наявний стан речей усе рівно навряд чи може визнаватися правильним. Зокрема, виникає чергове запитання: а чому

Таблиця 1

ВИРОКИ ЗА ОКРЕМІ ПРОЯВИ ІНФОРМАЦІЙНО-ІДЕОЛОГІЧНОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ

Освітній колабораціонізм (ч. 3 ст. 111-1 КК)	Організація та проведення інформаційних заходів (ч. 6 ст. 111-1 КК)	Організація та проведення спортивних або культурних заходів (ст. 111-2 КК)
<i>Приклад № 1</i> а) дії – вилучення української мови та всіх українознавчих дисциплін зі шкільної програми, запровадження вивчення російської мови, історії та географії росії, мілітаризації освіти дітей та молоді; схилення до співпраці педагогічних працівників; переслідування проукраїнських учителів; б) основне покарання – 3 роки позбавлення волі [12; 13]	<i>Приклад № 1</i> а) дії – надання інтерв'ю пропагандистського змісту державним телеканалам рф; поширення відповідних публікацій у мережі Інтернет; б) основне покарання – 10 років позбавлення волі [14]	<i>Приклад № 1</i> а) дії – організація та надання приміщення музею для проведення виставок, підготовлених міністерством культури рф та «Музеєм Перемоги»; б) основне покарання – 11 років позбавлення волі [9]
<i>Приклад № 2</i> а) дії – проведення виховних годин пропагандистського характеру, які були спрямовані на працівників школи, дітей та їхніх батьків; особиста вказівка про те, щоб на всіх урочистостях закладу освіти завжди лунав гімн і піднімався прапор рф; б) основне покарання – 3 роки позбавлення волі [15]	<i>Приклад № 2</i> а) дії – виготовлення листівок із літерою «Z» та передача їх МО рф для подальшого поширення; б) основне покарання – 10 років позбавлення волі [16]	<i>Приклад № 2</i> а) дії – організація та контроль проведення футбольних матчів, змагань, проведення спортивних культурно-масових заходів з елементами пропагандистського спрямування; б) основне покарання – 11 років позбавлення волі [10]

законодавець не передбачив відповідне покарання (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю) як додаткове до одного з інших покарань (наприклад, штраф чи позбавлення волі), які без жодних перепон могли бути призначені будь-якій особі, незалежно від обійманої нею посади чи займаної діяльності, наявності/ відсутності яких могла би вплинути на можливість призначення розглядуваного покарання саме як додаткового. У наявній же нині ситуації зі ст. 111-1 КК дії згаданих вище осіб, які не працюють або являються пенсіонерами⁵, фактично залишаються безкарними.

З аргументованою критикою на адресу санкцій ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК виступають й інші вітчизняні криміналісти [20, с. 163–164; 21; 22, с. 178; 1, с. 397–398; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29].

Так, З. Загинець-Заболотенко констатувала, що відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є покаранням «на майбутнє», виступає своєрідним люстраційним заходом стосовно засуджених. Тому весь правообмежувальний потенціал цього покарання фактично нівелюється, адже особа, яка не обіймає посад та не займається діяльністю, пов'язаною з вчиненням відповідних форм колабораціонізму, не може відчутти на собі тягар відповідного покарання. Зважаючи на це, вчена резюмувала, що покарання у виді позбавлення права, передбачене в санкціях ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК, не виконуватиме функцій покарань, а саме захисну та виховну, враховуючи: мету покарання, визначену у ст. 50 КК; особливості складу кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК; перспективу того, що засуджені в майбутньому будуть претендувати на зайняття тих посад або на здійснення тих видів діяльності в Україні, яких їх позбавляють обіймати чи займатися за вирокami судів [30, с. 481]. Подібні закиди озвучуються й О. Остроглядом [31, с. 654–656].

З огляду на наведені аргументи вважаємо за необхідним вкотре наголосити на необхідності негайного редагування санкцій ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК, наслідком якого позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має стати не основним, а додатковим покаранням, передбаченим за вчинення відповідних діянь. Така думка знайшла широку підтримку і в інших представників вітчизняної кримінально-правової доктрини [32, с. 237; 33, с. 32; 34, с. 43].

Проблема № 3. Відмежування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 та ст. 436-2 КК.

Як відомо, 3 березня 2022 р. парламентом було прийнято не лише Закон № 2108-ІХ, головним наслідком набрання чинності яким стало доповнення КК ст. 111-1, а й Закон № 2110-ІХ, ухвалення якого призвело до появи в системі Особливої частини КК ст. 436-2. Передбачені цими новелами кримінальні правопорушення мають кілька спільних об'єктивних ознак, що зумовлює виникнення проблем їх правильної кваліфікації. Зокрема, ч. 1 ст. 111-1 КК установлює відповідальність за публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, а згідно з ч. 1 ст. 436-2 КК кримінально караним вважається заперечення збройної агресії рф проти України, розпочатої у 2014 році.

У процесі розмежування вказаних складів кримінальних правопорушень необхідно враховувати деякі їх відмінні ознаки, зокрема, різні:

1) факти, які заперечуються:

– у ч. 1 ст. 111-1 КК установлено відповідальність за заперечення здійснення *будь-якої* збройної агресії проти України;

– тим часом у ст. 436-2 КК уточнюється, що кримінально караним відповідно до неї необхідно вважати заперечення збройної агресії проти України: *а) яка була здійснена виключно рф; б) і розпочата саме у 2014 р.;*

2) суб'єкти:

– у ч. 1 ст. 111-1 КК ним може бути *лише громадянин України (спеціальний суб'єкт);*

– водночас у ст. 436-2 КК суб'єкт є *загальним*, тобто це може бути як громадянин України, так і громадянин іноземної держави та особа без громадянства;

3) обставини вчинення кримінального правопорушення:

– якщо для злочину, передбаченого ст. 436-2 КК, зазначена ознака *не є обов'язковою* (заперечення збройної агресії рф проти України може здійснюватися навіть в індивідуальній бесіді);

– то для інкримінування відповідної форми колабораційної діяльності (ч. 1 ст. 111-1 КК) має бути встановлена *публічність* учинення згаданих актів поведінки, яка згідно з п. 1 примітки до цієї статті має констатуватися тоді, коли висловлене заперечення стосується невизначеного кола осіб, зокрема здійснюється в мережі Інтернет або за допомогою ЗМІ.

У жодному разі не применшуючи «розмежувальне» значення кожної з цих ознак, водночас варто відмітити те, що:

1) вказівка у ч. 1 ст. 111-1 КК на «будь-яку збройну агресію» означає те, що цією ознакою охоплюється і заперечення, зокрема, і відміченої у ст. 436-2 КК «збройної агресії рф, розпочатої в 2014 р.». І навпаки – вказівка у ст. 436-2 КК на «збройну агресію рф, розпочату в 2014 р.» означає те, що нею охоплюється і, наприклад, заперечення агресії 2022 р., яка є логічним продовженням попередньої;

2) відсутність вказівки у ст. 436-2 КК на згаданого у ч. 1 ст. 111-1 КК «громадянина України» означає не те, що ці дії не можуть бути вчинені цим спеціальним суб'єктом, а лише те, що вони можуть бути вчинені як іноземцями та особами без громадянства, так і громадянином України, що, до речі, і має місце ледь не у всіх випадках її інкримінування;

3) відсутність у ст. 436-2 КК вказівки на «публічність» дій означає лише те, що вони можуть бути як публічними, так і непублічними [18, с. 190–195].

Зважаючи на сказане, можна констатувати, що поведінка громадян України, які публічно заперечують агресію з боку рф одночасно підпадає під дію обох розглядуваних кримінально-правових норм.

Позначена колізія не могла залишитися непоміченою для вітчизняних криміналістів, якими пропонуються різноманітні варіанти її подолання на практиці. Зокрема, уважно проаналізувавши відповідні пропозиції науковців, М. Рубашенко надалі їх систематизував та доповнив і в підсумку виділив чотири основні їх (пропозицій) різновиди:

1) варіант вирішення колізії за правилом охоронюваного об'єкта (Н. Антонюк, І. Давидович, С. Куліджанова), під час використання якого застосовуватись має ст. 436-2 КК [35, с. 47; 36];

⁵ Це стосується і неповнолітніх, щодо яких покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути застосоване виключно як додаткове (на противагу ситуації з ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК).

2) правило темпоральної колізії (М. Хавронюк) [37], прихильники якого теж виступають за необхідність кваліфікації відповідних проявів саме за ст. 436-2 КК;

3) *nullum crimen, nulla poena sine lege* та принцип рівності. За такого варіанту взагалі постає питання, чи означає очевидна правова невизначеність те, що жодна зі статей не може бути застосована;

4) *in dubio pro homine (pro personae)*. Прибічники такого підходу, який послідовно підтримується й одним з авторів цих рядків [38], вважають, що змістовну колізію між ч. 1 ст. 111-1 та ст. 436-2 КК потрібно вирішувати на користь першої, яка має пріоритет завдяки менш суворій санкції [1, с. 554–563]. Від себе додамо, що деякі автори, які так само за основу розмежування беруть ступінь суворості передбачених відповідними санкціями покарань, доходять протилежного висновку про те, що застосовуватися все ж має не ч. 1 ст. 111-1, а ст. 436-2 КК [39, с. 207].

Водночас має рацію М. Рубашенко, який констатує, що заплутаний клубок із різних ознак виявився настільки складним, що класичні прийоми тлумачення і досі заводять дослідників у глухий кут⁶: з одного боку, у ч. 1 ст. 111-1 КК описуються діяння, які конкретизовані за способом (публічність) та особою (громадянин України), що вказує на її вузький зміст та спеціальний характер, але, з іншого боку, є підстави й для протилежного висновку – ст. 436-2 КК стосується лише заперечення агресії/окупації рф, а не агресії/окупації загалом і поміщена в розділ про злочини проти миру. «Тож не дивно, – резюмує фахівець, – що на практиці одні громадяни України були засуджені за ч. 1 ст. 111-1, а інші – за більш суворою ст. 436-2 КК» [1, с. 555].

Зважаючи на продемонстровану неприпустиму ситуацію, необхідно підтримати все того ж М. Рубашенка, який висновує, що нейтралізація суперечності всередині нормативного акта через застосування найбільш сприятливих його положень лише лікує симптом, але не хворобу; повне ж одужання можливе лише шляхом внесення змін до КК. При цьому вчений не зупиняється на такій абстрактній рекомендації, а пропонує конкретний шлях згаданого «лікування», яким, на думку фахівця, має стати доповнення ч. 1 ст. 111-1 КК вказівкою на те, що заперечення має бути вчинено в умовах окупації території. «Коли б законодавець вказав на цю ознаку в ч. 1 ст. 111-1 КК, – аргументує свою позицію правник, – то порівнювані статті можна було б легко розмежувати між собою: публічні заперечення як такі каралися б за ст. 436-2 КК (загальна норма), але якщо вони були вчинені в умовах окупації території – за ч. 1 ст. 111-1 (спеціальна норма), що передбачає менш суворо відповідальність» [1, с. 564–566].

Не заперечуючи наявності в цій пропозиції певного раціонального зерна, водночас маємо зазначити, що:

- по-перше, за умови її реалізації нерозв'язаною залишиться проблема того, що однією з форм колабораційної діяльності визнаватиметься діяння, яке може і найчастіше вчиняється без будь-якої **співпраці з ворогом** – ознаки, яка є іманентною рисою колабораціонізму;
- по-друге, на нашу думку, публічне заперечення збройної агресії проти України не є тим діянням,

кримінальна відповідальність за яке має бути диференційована залежно від того, вчинено воно в окупації чи поза нею.

Зважаючи на це, ще у 2022 р. одним з авторів цих рядків пропонувався принципово інший варіант розв'язання позначеної проблеми, зміст якого полягав у виключенні з ч. 1 ст. 111-1 КК продукуючого колізійності згадування про таку форму відповідного кримінального правопорушення, як «*публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України*» [18, с. 194].

З одного боку, маємо зазначити, що ініційована модель надалі дістала доволі широку підтримку з боку представників правничої спільноти [42; 43, с. 95; 6, с. 119]. Водночас, з іншого боку, маємо звернути увагу і на слушні зауваження, які на адресу відповідної пропозиції висловила Н. Нетеса. Зокрема, криміналістка висуває аргументовану гіпотезу відносно того, що конкретизація в диспозиції ст. 436-2 КК суб'єкта збройної агресії – рф та її об'єкта – України є підтвердженням того, що в разі вчинення описаних у ній діянь під загрозу заподіяння шкоди потрапляють саме суспільні відносини у сфері забезпечення **національної безпеки України** (виділено нами – *Р. М., О. Д.*), а точніше – її інформаційної безпеки як невід'ємної складової частини останньої. До того ж, продовжує юристка, на рівні міжнародної спільноти такі кримінальні правопорушення відносяться до категорії політичних, тобто таких, що вчиняються проти держави та становлять загрозу не міжнародному правопорядку, а насамперед національній безпеці конкретної держави. «Отже, – висновує дослідниця, – не заперечуючи проти того, що обидві норми містять істотні вади і потребують своєї ревізії, в тому числі на предмет можливості об'єднання їх в одну форму кримінально протиправної поведінки, тим не менше вважаємо, що заперечення збройної агресії проти України, її виправдовування чи визнання правомірною має визнаватися кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України, причому без конкретизації назви держави-агресора» [4, с. 226].

Видається, що Н. Нетеса цілком має рацію, коли зазначає, що заперечення, виправдовування збройної агресії саме і лише проти нашої держави мають визнаватися посяганням на національну безпеку України, а не на міжнародний порядок. При цьому авторка слушно покликається і на аналогічний підхід, який відбитий у проєкті нового КК, де така форма поведінки хоча й виправдано (через відсутність вказівки на співпрацю з ворогом) не визнається колабораційною діяльністю, але цілком справедливо розміщується в розділі 9.1 серед злочинів проти національної безпеки та держави (ст. 9.1.12)⁸.

Уважаємо, що саме вибраний розробниками проєкту КК і підтриманий Н. Нетесою варіант, коли в кримінальному законодавстві залишається єдина і розміщена саме серед кримінальних правопорушень проти національної безпеки України норма, присвячена публічному запереченню/виправданню збройної агресії проти України, є оптимальним, а тому саме він має бути взятий за основу в подальшому вдосконаленні кримінального законодавства.

Що ж до непублічних різновидів відповідних дій, то ми продовжуємо наполягати на тому, що хоча їм, безсумнівно, притаманна деяка суспільна небезпечність (шкідливість), але ступінь цієї суспільної небезпечності не

⁶ Навряд чи в разі розмежування розглядуваних деліктів хоча б якимось чином може допомогти гіпотеза Р. Левадного стосовного того, що, попри схожі риси, кримінальні правопорушення, визначені у ч. 1 ст. 111-1 та ст. 436-2 КК, мають різну мету: 1) відмова визнавати відповідальність за вчинення агресії та окупації (ч. 1 ст. 111-1 КК); 2) виправдання дій та утвердження легітимності позицій і дій збройної агресії [40, с. 175].

⁷ Подібна інформація наводяться і в інших джерелах [41].

⁸ Відповідно до останньої редакції проєкту КК (станом на 17 лютого 2025 р.) це вже не ст. 9.1.12, а ст. 9.1.11.

є достатнім для визнання їх кримінально протиправними, а криміналізація цих проявів є недостатньо обґрунтованою [44]. Таку думку розділяють не лише інші представники вітчизняної кримінально-правової доктрини [45, с. 324], а й, судячи з тексту проєкту КК, і розробники останнього, які до числа кримінально караних пропонують віднести лише ті прояви виправдовування збройної агресії проти України (виправдовування збройної агресії проти України або тимчасової окупації частини території України, заперечення такої агресії чи окупації тощо), які вчиняються **прямо та, головне, публічно** (ст. 9.1.11 проєкту КК).

Проблема № 4. Відсутність указівки на місце як обов'язкової ознаки колабораційної діяльності.

Вище ми вже аналізували рекомендацію М. Рубашенка доповнити ч. 1 ст. 111-1 КК вказівкою на те, що передбачене нею заперечення має бути вчинено в умовах окупації території. Цю ініціативу ми не підтримали через те, що навіть вчинене в умовах окупації заперечення далеко не завжди має розцінюватись саме як колабораціонізм. Водночас варто визнати, що концептуально ця ідея є абсолютно виправданою, адже поруч зі згаданою співпрацею з ворогом іншою конститутивною ознакою колабораційної діяльності є те, що вона вчиняється на окупованій території [36, с. 37; 1, с. 113; 4, с. 229–230; 46]. Тож незгадування в окремих частинах ст. 111-1 КК про окуповану територію як обов'язкове місце вчинення відповідних кримінальних правопорушень є серйозною вадою чинного законодавства, яка має бути усунута в процесі вдосконалення останнього.

Висновки. Проведене дослідження продемонструвало наявність численних проблем, якими характеризується сучасна практика притягнення до кримінальної відповідальності за інформаційно-ідеологічний колабораціонізм, які в сукупності призводять до істотного зниження ефективності кримінально-правової протидії розглядуваному суспільно небезпечному явищу. При цьому було виявлено, що основною детермінантою ви-

никнення відповідних проблем є недосконалість і колізійність окремих положень чинного кримінального законодавства, для усунення яких пропонується:

1) вказати у ст. 111-1 КК на організацію та проведення також (поруч із інформаційними та політичними) й ідеологічних заходів, принаймні культурного та спортивного характеру. Водночас ст. 111-2 КК, за якою сьогодні переважно і кваліфікуються дії осіб, які проводять відповідні культурні та спортивні заходи, має бути виключена;

2) узгодити санкції, передбачені за вчинення окремих різновидів інформаційно-ідеологічного колабораціонізму (інформаційного, освітнього, культурного), результатом чого має стати усунення наявної нині нічим не виправданої різкої диференціації (дисбалансу, диспропорційності) у караності діянь, яким притаманний приблизно однаковий ступінь та характер суспільної небезпечності;

3) визнати позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не основним, а додатковим покаранням, передбаченим за вчинення деліктів, про які йдеться у ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК. Питання ж про те, які покарання в цих санкціях повинні визнаватися основними, має бути вирішено за результатами проведення окремих досліджень, присвячених відповідній кримінально-правовій проблематиці;

4) залишити в кримінальному законодавстві єдину норму, присвячену публічному запереченню/виправданню збройної агресії проти України, яка має визнаватися окремим, відмінним від колабораціонізму, різновидом посягань на національну безпеку України. Що ж до непублічних різновидів відповідних дій, то таку поведінку пропонується декриміналізувати;

5) закріпити на законодавчому рівні як обов'язкові ознаки будь-яких різновидів колабораціонізму те, що, по-перше, така поведінка виявляється в добровільній співпраці з державою-агресором, по-друге, місцем її вчинення є тимчасово окупована територія України.

Список використаних джерел

1. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод та реінтеграції територій : монографія / М.А. Рубашенко та ін. ; за наук. ред. М.А. Рубашенка ; Нац. фонд. дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 576 с.
2. Письменський Є.О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності : монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.
3. Марін О. Колабораційна діяльність: що є кримінально караним. *Academia.edu*. URL: <https://bit.ly/3yq95sP> (дата звернення: 23.02.2025).
4. Нетеса Н. Інформаційний колабораціонізм: проблемні аспекти тлумачення та застосування кримінально-правових норм. *Інформація і право*. 2024. № 4. С. 220–232.
5. Kolaboracja z wrogiem w warunkach wojennych. Doświadczenia polsko-ukraińskie. Колабораційна діяльність. Польсько-український досвід боротьби / за ред. Б.М. Новак, П. Фріца. Warszawa. 2023. 396 s.
6. Розслідування колабораційної діяльності : практ. посібник / Є. О. Письменський та ін. Київ : ВД Дакор, 2023. 260 с.
7. Запобігання колабораційної діяльності : метод. рекомендації / О.С. Юнін та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 72 с.
8. Ясницька Т.Ю. Культурно-освітній колабораціонізм: характеристика об'єктивної сторони. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 250–256.
9. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 10 червня 2024 р. у справі № 569/12655/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120511652> (дата звернення: 23.02.2025).
10. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 30 жовтня 2024 р. у справі № 183/1489/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122661343> (дата звернення: 23.02.2025).
11. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2. С. 95–117.
12. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 12 грудня 2024 р. у справі № 331/3948/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123717996> (дата звернення: 23.02.2025).
13. Вирок Івано-Франківського міського Івано-Франківської області від 1 серпня 2024 р. у справі № 344/8405/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120764869> (дата звернення: 23.02.2025).

14. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 22 грудня 2023 р. у справі № 1-кп/591/518/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115842533> (дата звернення: 23.02.2025).
15. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 6 червня 2024 р. у справі № 344/20468/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120764869> (дата звернення: 23.02.2025).
16. Вирок Дзержинського міського суду м. Харкова від 28 грудня 2022 р. у справі № 638/7303/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108152933> (дата звернення: 23.02.2025).
17. Контрольний текст Проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 17 лютого 2025 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/02/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-17-02-2025-dlya-opublikuvannya.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).
18. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.
19. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Аналіз статті про колабораційну діяльність із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/authors/mykola-havronyuk/page/2/> (дата звернення: 23.02.2025).
20. Бурдін В. Деякі міркування щодо реформи покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (в контексті ст. 111-1 КК України). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2022. Вип. 74. С. 156–165.
21. Дудоров О., Письменський Є. Призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю особі, яка відповідну посаду не обіймає або відповідною діяльністю не займається (аналіз правових позицій Верховного Суду). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 2. 62–86.
22. Книженко О.О., Ангелуца Н.П., Негода А.С. Караність колабораційної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 175–181.
23. Конопельський В.Я. Деякі питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. *Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану : матеріали між нар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 9 груд. 2022 р.)*. Одеса : ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА». 2022. С. 25–27.
24. Матюшенко О.І. Аналіз деяких видів покарань в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 162–166.
25. Михайліченко Т.О. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як безальтернативне основне покарання. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми»*. 26 травня 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 102–107.
26. Письменський Є.О. Караність колабораційної діяльності: яких змін потребує КК України? *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / редкол. : Л.М. Демидова (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2023. С. 121–129.*
27. Орловська Н.А. Проблеми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в контексті пеналізації колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 71–76.
28. Рябчинська О.П. Заходи кримінально-правового характеру за колабораційну діяльність: реалії та перспективи. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21–22 жовт. 2022 р. / редкол. : В.Я. Тацій та ін. Харків : Право, 2022. С. 72–75.*
29. Тютюгін В.І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 184–212.
30. Загинець-Заболотенко З.А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482.
31. Острогляд О.В. Колабораційна діяльність: теорія та практика кримінальної відповідальності. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2024 року) / упор. У.О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 653–657.*
32. Кривопускова К.Л. Кримінально-правові санкції у статтях про публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 234–239.
33. Орлов Ю.В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія ; Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2023. 252 с.
34. Павликівський В.І., Ященко А.М. Кримінальна відповідальність за різні прояви колабораціонізму: проблеми правозастосування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2. С. 31–50.
35. Антонюк Н. Зміни до злочинів проти основ національної безпеки: криміналізація чи диференціація кримінальної відповідальності. *Право України*. 2022. № 11. С. 37–49.
36. Давидович І.І., Куліджанова С.Е. Політика протидії колабораціонізму: сучасний стан та проблематика. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 3. С. 35–41.
37. Хавронюк М. За виправдовування збройної агресії РФ проти України – кримінальна відповідальність. Центр політико-правових реформ. 2022. 29 квіт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kriminalnogo-koдексу/> (дата звернення: 23.02.2025).

38. Письменський С.О., Мовчан Р.О. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8–16.
39. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В.В. Малюка. Київ: Алерта, 2023. 312 с.
40. Левадний Р. Схожі та відмінні риси злочинів, передбачених ст. 111-1 та 436-2 Кримінального кодексу України. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 25 квітня 2024 р.); голов. ред. В.Ф. Пузирний; Пенітенціарна академія України. Чернігів: ПАУ, 2024. С. 173–175.
41. Аналітична записка притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/zvit_zmina_ukr-2.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
42. Горпинюк О.П. Кримінально-правова оцінка поширення в соцмережах відомостей про заперечення збройної агресії російської федерації проти України. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року); упор. І.В. Гловук та ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 32–37.
43. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А.А. Вознюк та ін.; за ред. А.А. Вознюка, Р.О. Мовчана, В.В. Чернея. Київ: Норма права, 2022. 278 с.
44. Мовчан Р.О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 КК України): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2022. № 13. С. 197–204.
45. Чебан О.М. Аналіз окремих законодавчих змін до Кримінального кодексу України у зв'язку із збройною агресією РФ. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 11. С. 321–325.
46. Тананакін О.В., Нерсисян А.С. Кримінально-правове розуміння колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму в період воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 09 серпня 2024 р. Одеса: ОДУВС, 2024. С. 107–110.

References

1. Rubashchenko, M. A., Yakoviuk, I. V., Shulzhenko, N. V., Zaitsev, O. V., Kharytonov, S. O. (2024). *Kolaboratsionizm na tymchasovo okupovanykh terytoriakh: problemy pravovoi otsinky, harantuvannya prav i svobod ta reintegratsii teryorii* [Collaborationism in temporarily occupied territories: problems of legal assessment, guaranteeing rights and freedoms, and reintegration of territories]. Kharkiv: Pravo. 576 p. [in Ukrainian].
2. Pysmenskyi, Ye. O. (2024). *Kryminalno-pravovi problemy protydyi kolaboratsiinii diialnosti* [Criminal law issues in combating collaborative activities]. Kyiv: Alerta. 438 p. [in Ukrainian].
3. Marin, O. (2023). Kolaboratsiina diialnist: shcho ye kryminalno karanyu [Collaborative activities: what is criminally punishable]. *Academia.edu*. URL: <https://bit.ly/3yq95sP> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
4. Netesa, N. (2024). Informatsiinyi kolaboratsionizm: problemni aspekty tлумachennia ta zastosuvannia kryminalno-pravovykh norm [Information collaborationism: problematic aspects of the interpretation and application of criminal law norms]. *Informatsiia i pravo*. № 4, pp. 220–232. [in Ukrainian].
5. Novak, B. M., & Fris, P. (2023). Kolaboracja z wrogiem w warunkach wojennych. Doświadczenia polsko-ukraińskie Kolaboratsiina diialnist [Collaboration with the enemy in wartime conditions. Polish-Ukrainian experience]. *Polsko-ukraiński dosvid borotby*. Warshawa. 396 p. [in Polish].
6. Pysmenskyi, Ye. O., Holovkin, S. V., Kovalenko, A. V., & Kovalenko, V. V. (2023). *Rozsliduvannia kolaboratsiinoi diialnosti* [Investigation of collaborative activities]. Kyiv: VD Dakor. 260 p. [in Ukrainian].
7. Yunin, O. S., Berezniak, V. S., Shablustyi, V. V., & Makashov, A. V. (2024). *Zapobihannia kolaboratsiinoi diialnosti* [Preventing collaborative activities]. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 72 p. [in Ukrainian].
8. Yasnyska, T. Yu. (2023). Kulturno-osvitnii kolaboratsionizm: kharakterystyka obiektyvnoi storony [Cultural and educational collaborationism: a description of the objective side]. *Pravo i suspilstvo*. № 2, T. 1, pp. 250–256. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.37> [in Ukrainian].
9. Vyroky Rivnenskoho miskoho sudu Rivnenskoï oblasti vid 10 chervnia 2024 r. u spravi № 569/12655/23 [Verdict of the Rivne City Court of Rivne Region dated June 10, 2024 in case No. 569/12655/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120511652> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
10. Vyroky Novomoskovskoho miskraionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 30 zhovtnia 2024 r. u spravi № 183/1489/23 [Verdict of the Novomoskovsk City District Court of Dnipropetrovsk Region dated October 30, 2024 in case No. 183/1489/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122661343> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
11. Dudorov, O. O., & Movchan, R. O. (2022). Vidpovidalnist za posobnytsvo derzhavi-ahresoru: problemy kvalifikatsii ta vdoshkalennia kryminalnoho zakonu [Responsibility for aiding an aggressor state: problems of qualification and improvement of criminal law]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. № 2, pp. 95–117. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.266927> [in Ukrainian].
12. Vyroky Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia vid 12 hrudnia 2024 r. u spravi № 331/3948/24 [Verdict of the Zhovtnevy District Court of Zaporizhzhia dated December 12, 2024 in case No. 331/3948/24]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123717996> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
13. Vyroky Ivano-Frankivskoho miskoho Ivano-Frankivskoi oblasti vid 1 serpnia 2024 r. u spravi № 344/8405/24 [Sentence of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region dated August 1, 2024 in case No. 344/8405/24]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120764869> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].

14. Vyroky Zarichnoho raionnoho sudu m. Sumy vid 22 hrudnia 2023 r. u spravi № 1-kp/591/518/22 [Verdict of the Zarechny District Court of Sumy dated December 22, 2023 in case No. 1-kp/591/518/22]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115842533> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
15. Vyroky Ivano-Frankivskoho miskoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 6 chervnia 2024 r. u spravi № 344/20468/23 [Verdict of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region dated June 6, 2024 in case No. 344/20468/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120764869> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
16. Vyroky Dzerzhynskoho miskoho sudu m. Kharkova vid 28 hrudnia 2022 r. u spravi № 638/7303/22 [Verdict of the Dzerzhynskiy City Court of Kharkiv dated December 28, 2022 in case No. 638/7303/22]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108152933> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
17. Kontrolnyi tekst Proiektu novoho Kryminalnogo kodeksu Ukrainy (stanom na 17 liutoho 2025 roku) [Control text of the Draft of the new Criminal Code of Ukraine (as of February 17, 2025)]. Retrieved from: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/02/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-17-02-2025-dlya-opublikuvannya.pdf> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
18. Movchan, R. O. (2022). *“Voienni” novely Kryminalnogo kodeksu Ukrainy: pravotvorchy ta pravozastosovni problemy* [“Military” Novels of the Criminal Code of Ukraine: Law-Making and Law-Enforcement Problems]. Kyiv : Norma prava. 241 p. [in Ukrainian].
19. Khavroniuk, M. (2022). *Kryminalna vidpovidalnist za kolaboratsionizm. Analiz statyi pro kolaboratsiynu diialnist iz serii naukovo-praktychnykh komentariv Mykoly Khavroniuka pro zminy do Kryminalnogo kodeksu, pryiniati pid chas voiennoho stanu* [Criminal liability for collaborationism. Analysis of an article on collaborationism from a series of scientific and practical comments by Mykola Khavronyuk on the amendments to the Criminal Code adopted during martial law]. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/authors/mykola-havronyuk/page/2/> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
20. Burdin, V. (2022). Deiaki mirkuvannia shchodo reformy pokarannia u vyhladi pozbavlennia prava obiiamy pevni posady abo zaimatysia pevnoiu diialnistiu (v konteksti st. 111-1 KK Ukrainy) [Some considerations regarding the reform of punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities (in the context of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna*. Vyp. 74, pp. 156–165. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2022.74.156> [in Ukrainian].
21. Dudorov, O., & Pysmenskyi, Ye. (2023). Pryznachennia dodatkovoho pokarannia u vydi pozbavlennia prava obiiamy pevnu posadu abo zaimatysia pevnoiu diialnistiu osobi, yaka vidpovidnu posadu ne obiiamaie abo vidpovidnoiu diialnistiu ne zaimaetsia (analiz pravovykh pozytsii Verkhovnoho Sudu) [Imposing an additional punishment in the form of deprivation of the right to hold a certain position or engage in a certain activity to a person who does not hold the relevant position or does not engage in the relevant activity (analysis of the legal positions of the Supreme Court)]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*. № 2, pp. 62–86. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.20.292344> [in Ukrainian].
22. Knyzhenko, O. O., Anhelutsa, N. P., & Nehoda, A. S. (2023). Karanist kolaboratsiinoi diialnosti [Punishment of collaborative activities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya “Pravo”*. Vyp. 79, Ch. 2, pp. 175–181. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.26> [in Ukrainian].
23. Konopelskyi, V. Ya. (2022). Deiaki pytannia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiynu diialnist [Some issues of criminal liability for collaborative activities]. *Zavdannia kryminalnogo prava v umovakh nadzvychainoho stanu : materialy mizh nar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 25-richchiu utvorennia Natsionalnogo universytetu “Odeska yurydychna akademiia” (m. Odesa, 9 hrud. 2022 r.)*. Odesa : PRTs NAPrN Ukrainy, NU “OluA”, pp. 25–27. [in Ukrainian].
24. Matiushenko, O. I. (2022). Analiz deiakykh vydiv pokaran v konteksti zmin do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Analysis of some types of punishments in the context of amendments to the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnogo Universytetu. Seriya Pravo*. Vyp. 72, Ch. 2, pp. 162–166. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.259424> [in Ukrainian].
25. Mykhailichenko, T. O. (2023). Pozbavlennia prava obiiamy pevni posady abo zaimatysia pevnoiu diialnistiu yak bezalternatyvne osnovne pokarannia [Deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities as a basic punishment without alternative]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Kryminalne zakonodavstvo voiennoho chasu: pravotvorchy ta pravozastosovni problem”*. 26 travnia 2023 r. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, pp. 102–107. [in Ukrainian].
26. Pysmenskyi, Ye. O. (2023). Karanist kolaboratsiinoi diialnosti: yakykh zmin potrebuie KK Ukrainy? [Punishment of collaboration activities: what changes does the Criminal Code of Ukraine require?]. *Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh informatyzatsii ta hlobalizatsii suspilnykh protsesiv: suchasni zahrozy ta kryminalno-pravove rehuliuвання : materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 11 trav. 2023 r.* Kharkiv : Pravo, pp. 121–129. [in Ukrainian].
27. Orlovska, N. A. (2022). Problemy pozbavlennia prava obiiamy pevni posady abo zaimatysia pevnoiu diialnistiu v konteksti penalizatsii kolaboratsiinoi diialnosti ta posobnytsstva derzhavi-ahresoru [Problems of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities in the context of penalizing collaboration activities and aiding an aggressor state]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 3, pp. 71–76. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.3.11> [in Ukrainian].
28. Riabchynska, O. P. (2022). Zakhody kryminalno-pravovoho kharakteru za kolaboratsiynu diialnist: realii ta perspektyvy [Criminal measures for collaborative activities: realities and prospects]. *Kryminalne pravo Ukrainy pered vyklykamy suchasnosti i maibuttia: yakym vono ye i yakym yomu buty : materialy mizhnar. nauk. konferentsii, m. Kharkiv, 21–22 zhovt. 2022 r.* Kharkiv : Pravo, pp. 72–75. [in Ukrainian].
29. Tiutiuhin, V. I. (2022). Pozbavlennia prava obiiamy pevni posady abo zaimatysia pevnoiu diialnistiu yak vyd pokarannia [Deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities as a form of punishment]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*. № 1(17), pp. 184–212. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2016.6.173283> [in Ukrainian].
30. Zahynei-Zabolotenko, Z. A. (2022). Pozbavlennia prava obiiamy pevni posady abo zaimatysia pevnoiu diialnistiu yak osnovne pokarannia za okremi formy kolaboratsiinoi diialnosti [Deprivation of the right to hold certain positions or engage in

- certain activities as the main punishment for certain forms of collaborative activity]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 5, pp. 479–482. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/114> [in Ukrainian].
31. Ostrohiad, O. V. (2024). Kolaboratsiina diialnist: teoriia ta praktyka kryminalnoi vidpovidalnosti [Collaborative activities: theory and practice of criminal liability]. *Viina v Ukraini: zrobleni vysnovky ta nezasvoieni uroky : zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (22–23 liutoho 2024 roku)*. Lviv : Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, pp. 653–657. [in Ukrainian].
32. Kryvopuskova, K. L. (2023). Kryminalno-pravovi sanktsii u stattiakh pro publichni zaklyky do vchynennia kryminalnykh pravoporushen proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Criminal sanctions in articles on public calls to commit criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia "Pravo"*. Vyp. 77, Ch. 2, pp. 234–239. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.40> [in Ukrainian].
33. Orlov, Yu. V. (2023). Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni vymiry [Crime and Counteraction to It in Wartime: Criminal Law and Criminological Dimensions]. Kharkiv : Pravo. 252 p. [in Ukrainian].
34. Pavlykivskiy, V. I., & Yashchenko, A. M. (2023). Kryminalna vidpovidalnist za rizni proiavy kolaboratsionizmu: problemy pravozastosuvannia [Criminal liability for various manifestations of collaborationism: law enforcement issues]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 2, pp. 31–50. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.02> [in Ukrainian].
35. Antoniuk, N. (2022). Zminy do zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky: kryminalizatsiia chy dyferentsiatsiia kryminalnoi vidpovidalnosti [Changes to crimes against the foundations of national security: criminalization or differentiation of criminal liability]. *Pravo Ukrainy*. № 11, pp. 37–49. [in Ukrainian].
36. Davydovych, I. I., & Kulidzhanova, S. E. (2024). Polityka protydi kolaboratsionizmu: suchasnyi stan ta problematyka [Policy of countering collaborationism: current state and issues]. *Ukrainska politseistika: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. № 3, pp. 35–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-6> [in Ukrainian].
37. Khavroniuk, M. (2022). Za vypravdovuvannia zbroinoi ahresii RF proty Ukrainy – kryminalna vidpovidalnist [Criminal liability for justifying Russia's armed aggression against Ukraine]. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijnadiyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/> (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
38. Pysmenskyi, Ye. O., & Movchan, R. O. (2022). Ideolohichni ta kulturno-osvitnii kolaboratsionizm: okremi problemy tлумachennia ta vdoshkonalennia zakonodavstva [Ideological and cultural-educational collaborationism: individual problems of interpretation and improvement of legislation]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2, pp. 8–16. [in Ukrainian].
39. Maliuk, V. V. (2023). Zlochynna kolaboratsiia v umovakh zbroinoi ahresii : praktych. poradnyk z kryminalno-pravovoi otsinky ta rozmezhuвання [Criminal collaboration in conditions of armed aggression: practical guide to criminal legal assessment and demarcation]. Kyiv : Alerta. 312 p. [in Ukrainian].
40. Levadnyi, R. (2024). Skhozhi ta vidminni rysy zlochyniv, peredbachenykh st. 111-1 ta 436-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Similar and distinctive features of crimes provided for in Articles 111-1 and 436-2 of the Criminal Code of Ukraine]. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky v haluzi prava, osvity, sotsialno-humanitarnykh ta povedinkovykh nauk v umovakh voiennoho stanu : materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Chernihiv, 25 kvitnia 2024 r.)*. Chernihiv : PAU, pp. 173–175. [in Ukrainian].
41. Analitychna zapyska prytiagnennia do kryminalnoi vidpovidalnosti za vchynennia kolaboratsiinoi diialnosti: analiz diiuchoho zakonodavstva, praktyky yoho zastosuvannia ta propozytsii shchodo zminy zakonodavstva [Аналітична записка притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства]. Retrieved from: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/zvit_zmina_ukr-2.pdf (data zvernennia: 23.02.2025) [in Ukrainian].
42. Horpyniuk, O. P. (2022). Kryminalno-pravova otsinka poshyrennia v sotsmerezkhakh vidomostei pro zaperechennia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy [Criminal legal assessment of the dissemination of information on social networks denying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]. *Kryminalna yustytisia v Ukraini: realii ta perspektivy : materialy Kruhloho stolu (23 veresnia 2022 roku)*. Lviv : Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, pp. 32–37. [in Ukrainian].
43. Vozniuk, A. A., Dudorov, O. O., Movchan, R. O., Cherniavskiy, S. S. (2022). Novely kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy, pryiniati v umovakh voiennoho stanu [Novels of the criminal legislation of Ukraine, adopted under martial law]. Kyiv : Norma prava. 278 p. [in Ukrainian].
44. Movchan, R. O. (2022). Kryminalno-pravova novela pro vypravdovuvannia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy (st. 436-2 KK Ukrainy): pravozastosovni ta pravotvorchi problem [Criminal law novel about the justification of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine (Article 436-2 of the Criminal Code of Ukraine): law enforcement and law-making problems]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. Seriia Pravo*. № 13, pp. 197–204. DOI: [10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204](https://doi.org/10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204). [in Ukrainian].
45. Cheban, O. M. (2022). Analiz okremykh zakonodavchykh zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy u zviazku iz zbroinoiu ahresiieiu rf [Analysis of individual legislative amendments to the Criminal Code of Ukraine in connection with the armed aggression of the Russian Federation]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 11, pp. 321–325. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.58> [in Ukrainian].
46. Tananakin, O. V., Nersesian, A. S. (2024). Kryminalno-pravove rozuminnia kolaboratsiinoi diialnosti [Criminal law understanding of collaborative activities]. *Aktualni pytannia kryminalno-pravovoi kvalifikatsii, dokumentuvannia ta rozsliduvannia kolaboratsionizmu v period voiennoho stanu : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Odesa, 09 serpnia 2024 r.* Odesa : ODUVS, pp. 107–110. [in Ukrainian].

Movchan Roman,

Doctor of Law, Professor

(Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Dushevska Olena,

(Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1262-5993>

CRIMINAL LIABILITY FOR INFORMATIONAL AND IDEOLOGICAL COLLABORATIONISM: PROBLEMS OF PRACTICE, PROSPECTS FOR IMPROVING LEGISLATION

The article critically analyzes the current practice of criminal liability for informational and ideological collaborationism, as a result of which the main problems existing in the area under consideration are identified, and scientifically substantiated recommendations aimed at their elimination are developed, both for improving the relevant provisions of the current Criminal Code and for implementing the latter in the practical activities of judicial and law enforcement bodies. In particular, in order to improve criminal legislation, it was proposed:

1) to indicate in Art. 111-1 of the Criminal Code the organization and holding, along with informational ones, of ideological events of at least a cultural and sports nature;

2) to harmonize the sanctions provided for the commission of certain types of informational and ideological collaborationism, which should result in the elimination of the currently unjustified striking differentiation in the punishment of acts that are characterized by approximately the same degree and nature of social danger;

3) recognize the deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities not as the main, but as an additional punishment provided for the commission of torts provided for in Part 1 and Part 2 of Article 111-1 of the Criminal Code;

4) leave in the criminal legislation a single norm dedicated to the public denial/justification of armed aggression against Ukraine, which should be recognized as a separate, distinct from collaborationism, type of encroachment on the national security of Ukraine;

5) establish at the legislative level as mandatory signs of any types of collaborationism that, firstly, such behavior is manifested in voluntary cooperation with the aggressor state, and secondly, the place of its commission is the temporarily occupied territory of Ukraine.

Key words: *informational and ideological (ideological and cultural and educational) collaborationism, aiding and abetting the aggressor state, temporarily occupied territory, justification/denial of the aggressor state, armed aggression, martial law, deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, sanction (punishment).*